

Zatrute dary: pomoc humanitarna i rozwojowa w polityce zagranicznej Rosji

Miłosz Bartosiewicz

Wraz z zaostrzaniem się strategicznej rywalizacji między Rosją a światem zachodnim Moskwa w coraz większym stopniu instrumentalizowała pomoc humanitarną (świadczoną w związku z kryzysami i katastrofami) oraz oficjalne wsparcie rozwojowe (finansowe, udzielane przez instytucje państwowe na rzecz długofalowego rozwoju społeczno-gospodarczego). Ostatecznie uczyniła z nich bezpośrednie przedłużenie swojej polityki zagranicznej, w oderwaniu od humanitarnych założeń działalności pomocowej.

Kreml aktywnie wykorzystuje te instrumenty, by ugruntowywać swoje strategiczne wpływy, wspierające zabezpieczanie jego interesów, promocję własnej agendy ideologicznej wśród państw Globalnego Południa oraz zwalczanie zachodniej obecności w krajach rozwijających się. Rosyjska pomoc humanitarna i rozwojowa jest zatem podporządkowana aktualnym potrzebom politycznym Moskwy i w praktyce ma charakter ofensywny. W efekcie niekiedy może wręcz szkodzić odbiorcom, potęgując destabilizację i pogłębiając problemy, które miałyby rozwiązywać.

Pomoc w służbie Kremla: aktorzy i ich aktywność

Podczas zimnej wojny Związek Radziecki wykorzystywał pomoc humanitarną i rozwojową kierowaną do krajów tzw. Trzeciego Świata (niezaangażowanych w rywalizację między ZSRR i jego satelitami a blokiem zachodnim na czele z USA). Stanowiła ona narzędzie do osiągnięcia celów na arenie międzynarodowej.

W latach 90. XX wieku, z uwagi na trudności ekonomiczne i czasową reorientację priorytetów strategicznych, Federacja Rosyjska (FR) sama stała się biorcą wsparcia zagranicznego i znacznie ograniczyła stosowanie tego instrumentu wobec krajów rozwijających się. Później stopniowo wracała jednak do niego w miarę odzyskiwania pozycji międzynarodowej i pogarszania się jej stosunków ze światem zachodnim. Odzwierciedlały to kolejne wersje *Koncepcji polityki humanitarnej Federacji Rosyjskiej za granicą* (2007, 2014, 2023) oraz *Koncepcji polityki państwowej Federacji Rosyjskiej w sferze pomocy na rzecz rozwoju międzynarodowego* (przyjęte w tych samych latach).

Traktując amerykańskie i europejskie programy pomocowe jako przejaw agresywnej ekspansji Zachodu¹, Kreml – w swojej percepcji – odpowiada na nią, wykorzystując pomoc humanitarną i rozwojową jako

¹ Ю. Саямов, *Иностранная помощь как инструмент внешней политики*, „Международная жизнь”, nr 12, 2023, interaffairs.ru.

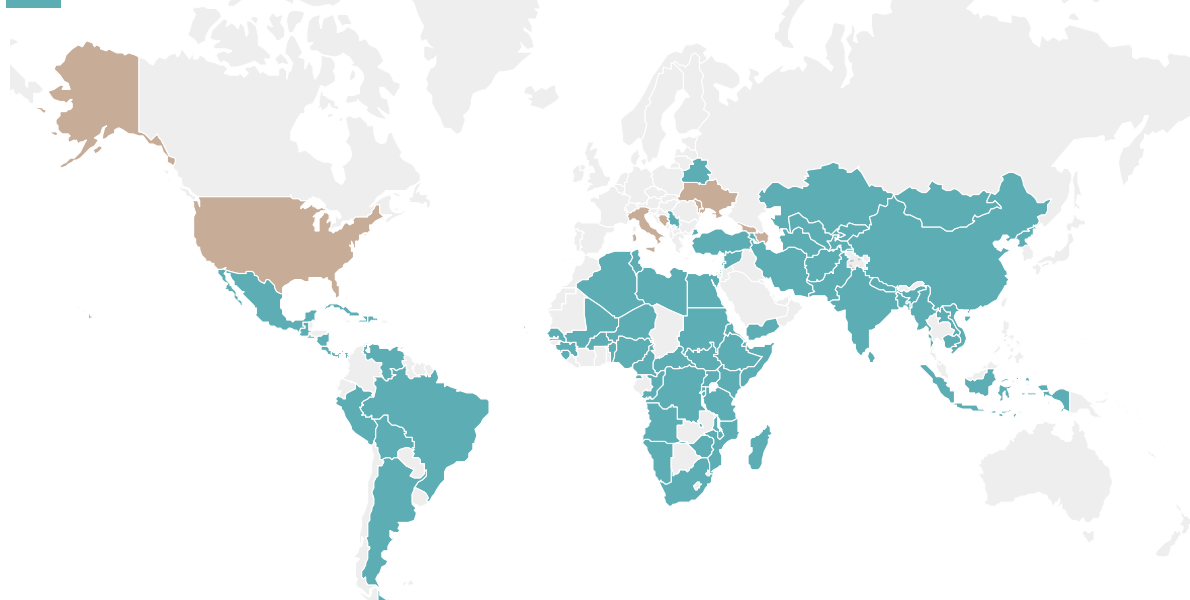
narzędzie polityki zagranicznej, komplementarne wobec środków dyplomatycznych, ekonomicznych, militarnych czy informacyjno-propagandowych.

W najnowszej wersji *Koncepcji polityki humanitarnej FR* umieszczono zapisy wprost odwołujące się do – reprezentowanego przez Moskwę – konfrontacyjnego paradygmatu stosunków międzynarodowych. W dokumencie mowa m.in. o zaostrzającej się „walce o wpływy kulturowe”, „kryzysie istniejącego ładu międzynarodowego” oraz zagrożeniach płynących z procesów globalizacyjnych czy prób dyskredytacji idei „Ruskiego Miru” (Rosyjskiego Świata) poprzez zastąpienie jej „pseudowartościami”². Odpowiedzią na te wyzwania ma być polityka humanitarna, traktowana szerzej niż na Zachodzie (poszerzono ją o elementy dyplomacji kulturalnej, naukowej, sportowej etc.), zorientowana na promocję wizerunku Rosji oraz wzmacnianie jej wpływów przy użyciu instrumentów tzw. miękkiej siły.

Kreml operuje na płaszczyźnie humanitarnej i rozwojowej przede wszystkim na dwóch kierunkach – w priorytetowych dla niego krajach byłego ZSRR (w tym w parapaństwach pod jego patronatem) oraz na Globalnym Południu (Afryka i Bliski Wschód, Azja Południowo-Wschodnia, Ameryka Łacińska i Karaiby). Dodatkowo, jako trzeci kierunek, można wyróżnić historycznie bliskie Rosji państwa, takie jak Serbia czy Mongolia. Moskwa wykorzystuje przy tym spuściznę z czasów zimnej wojny – m.in. pozytywną pamięć o Związku Radzieckim czy udzielone przez nią kredyty (zob. niżej). Zdecydowana większość biorców rosyjskiej pomocy to nieliczni sojusznicy FR lub kraje zachowujące wobec niej życzliwą neutralność.

Mapa. Państwa, które otrzymały rosyjską pomoc humanitarną w latach 2020–2025

Afganistan, Algieria, Angola, Argentyna, Armenia, Bangladesz, Benin, Białoruś, Boliwia, Brazylia, Burkina Faso, Burundi, Chińska Republika Ludowa, Demokratyczna Republika Konga, Dominikana, Dżibuti, Egipt, Erytrea, Etiopia, Gwatemala, Gwinea, Gwinea Równikowa, Haiti, Indie, Indonezja, Iran, Jemen, Kambodża, Kamerun, Kazachstan, Kenia, Kirgistan, Kongo, Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna, Kostaryka, Kuba, Laos, Liban, Libia, Madagaskar, Malawi, Mali, Meksyk, Mjanma, Mongolia, Mozambik, Namibia, Nepal, Niger, Nigeria, Nikaragua, Pakistan, Palestyna, Panama, Peru, Republika Południowej Afryki, Republika Środkowoafrykańska, Republika Zielonego Przylądka, Rwanda, Salvador, Senegal, Serbia, Sierra Leone, Somalia, Sri Lanka, Sudan, Sudan Południowy, Syria, Tadżykistan, Tanzania, Tunezja, Turcja, Turkmenistan, Uganda, Uzbekistan, Wenezuela, Wietnam, Zimbabwe

Azerbejdżan – nieuznawana Republika Górskiego Karabachu
Bośnia i Hercegowina – Republika Serbska
Gruzja – nieuznawane Republika Abchazji i Republika Osetii Południowej
Mołdawia – Terytorium Autonomiczne Gagauzji i nieuznawana Naddniestrzańska Republika Mołdawska
Ukraina – nieuznawane Doniecka Republika Ludowa i Ługańska Republika Ludowa
USA, Włochy – pomoc w czasie pandemii COVID-19

Źródło: opracowanie własne.

² Концепция гуманитарной политики Российской Федерации за рубежом, MSZ FR, 14.09.2022, mid.ru.

Rosja nie ma scentralizowanej agencji wyspecjalizowanej w zakresie pomocy humanitarnej i rozwojowej. Zamiast tego preferuje dystrybucję wsparcia przy użyciu szerokiej sieci podmiotów bezpośrednio lub pośrednio podporządkowanych Moskwie³. Udział organizacji pozarządowych był znikomy jeszcze przed ostatecznym rozbiemem struktur rosyjskiego społeczeństwa obywatelskiego, które zbiegło się z inwazją na Ukrainę w 2022 r.⁴

Do grona aktorów państwowych zaangażowanych w taką pomoc zaliczają się parlament, poszczególne resorty (m.in. do spraw sytuacji nadzwyczajnych, spraw zagranicznych, finansów, rolnictwa, zdrowia, obrony etc.) i agencje rządowe (przede wszystkim Rossotrudnichestwo, ale też Rospotriebnadzor, Rosrezerv etc.), państwowe korporacje (np. Rostech, Rosatom, Rosoboroneksport) i fundusze majątkowe (Rosyjski Fundusz Inwestycji Bezpośrednich – RFPI), władze regionalne, placówki dyplomatyczne oraz instytucje kultury (np. tzw. Domy Rosyjskie, realizujące zadania propagandowe⁵).

” Nie da się oszacować wartości rosyjskiej pomocy humanitarnej. Najprawdopodobniej jest ona jednak o rzędy wielkości niższa od tej udzielanej przez państwa zachodnie.

Wśród podmiotów nieformalnie powiązanych z Kremlm można wyróżnić Rosyjski Kościół Prawosławny (np. poprzez Patriarszy Egzarchat Afryki), prywatne firmy (np. Uralchem, Rusal, Łukoil), organizacje (formalnie) pozarządowe (np. Rosyjska Misja Humanitarna czy Fundacja im. Achmata Kadyrowa, kontrolowana przez przywódcę Czeczenii Ramzana Kadyrowa) oraz podmioty medialne, takie jak portal Inicjatywa Afrykańska, będący propagandowym zapleczem podporządkowanego Ministerstwu Obrony FR Korpusu Afrykańskiego⁶.

Ponadto Rosja w swojej działalności humanitarnej i rozwojowej współpracuje z agencjami ONZ (w 2024 r. zajmowała 11. miejsce pod względem wysokości wkładu do budżetu organizacji), takimi jak Światowy Program Żywnościowy (WFP), Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) czy Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP). Dotyczy to również Banku Światowego oraz instytucji spoza systemu ONZ, takich jak Nowy Bank Rozwoju (w którym Moskwa ma ok. 20% udziałów) powołany przez państwa grupy BRICS czy Euroazjatycki Bank Rozwoju (45% udziałów w 2023 r.) stworzony przez Euroazjatycką Unię Gospodarczą – które kwestionują obecną globalną architekturę finansową i powstały w kontrze do zachodnich formatów integracji międzynarodowej.

Z uwagi na mnogość zaangażowanych podmiotów, a także niekompletność danych oraz ich nie zawsze jawny charakter nie da się, choćby w przybliżeniu, oszacować wartości rosyjskiej pomocy humanitarnej⁷. Najprawdopodobniej jest ona jednak o rzędy wielkości niższa od tej udzielanej przez państwa zachodnie.

Za przykład mogą posłużyć coroczne wkłady finansowe do Światowego Programu Żywnościowego ONZ. Rosja wpłaca znacznie mniej od USA, Kanady, Australii, Japonii, Komisji Europejskiej czy poszczególnych krajów zachodnioeuropejskich. Niekiedy kontrybucje Moskwy do WFP okazują się niższe nawet od wpłat ze strony państw beneficjentów programu⁸.

³ J. Robinson, *Russian Foreign Humanitarian Assistance. Identifying Trends Using 15 Years of Open-Source Data*, Marine Corps University Press, 13.04.2022, usmcu.edu.

⁴ *Russia's humanitarian aid policy*, Parlament Europejski, maj 2016, europarl.europa.eu.

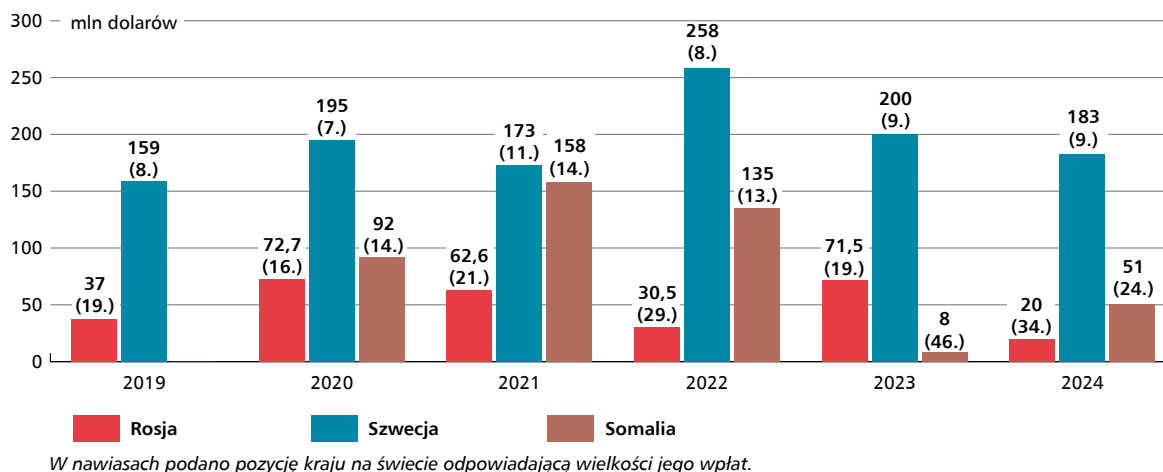
⁵ I.U. Klyszcz, *Rossotrudnichestvo in Africa: Propaganda and Soft Power*, EU vs Disinfo, 22.10.2024, euvsdisinfo.eu.

⁶ Zob. M. Bartosiewicz, P. Żochowski, *Wagnerowcy pod nowym szyldem: rosyjski Korpus Afrykański w Burkina Faso*, OSW, 31.01.2024, osw.waw.pl.

⁷ Ю.К. Зайцев, А.Ю. Кнобель, *Российская гуманитарная помощь в 2024 году*, Институт экономики и политики имени Е.Т. Гайдара, 24.11.2024, iep.ru.

⁸ *Contributions to WFP in 2024*, World Food Programme, 24.03.2025, wfp.org.

Wykres 1. Wkłady Rosji oraz Szwecji i Somalii do Światowego Programu Żywnościowego ONZ w latach 2019–2024

Źródło: World Food Programme.

Pomoc humanitarna FR jest w dużej mierze jednowymiarowa i symboliczna, skupia się bardziej na doraźnym efekcie niż dłuższym działaniu. Jej gros stanowią darowizny rzeczowe (żywność, leki, sprzęt medyczny etc.), co stoi w sprzeczności z aktualnymi tendencjami, zgodnie z którymi darczyńcy przekazują raczej środki pieniężne pozwalające biorcom na większą skuteczność i elastyczność w działaniu⁹. Aktywność humanitarna rosyjskich korporacji państwowych i firm prywatnych w krajach, gdzie inwestują, przybiera niekiedy postać swego rodzaju korumpowania lokalnych decydentów i elit, maskowanego pod szyldem działalności w ramach społecznej odpowiedzialności biznesu. Przykładowo w 2011 r. dyrektor generalny Norylskiego Niklu przekazał ówczesnemu prezydentowi RPA Jacobowi Zumie mobilne laboratorium medyczne dla miejscowości Nkandla, skąd ten pochodzi. Z kolei Rosatom, po tym jak południowoafrykański sąd najwyższy unieważnił w 2017 r. zawartą wcześniej umowę międzyrządową umożliwiającą rosyjskiej spółce (z wyraźnym tłem korupcyjnym) budowę reaktorów jądrowych przez rosyjską korporację państwową, zaczął angażować się w projekty m.in. w zakresie zdrowia kobiet.

Wielkość oficjalnej pomocy rozwojowej kierowanej z Kremla również nie jest znana. W 2023 r. rosyjskie MSZ szacowało ją na około miliard dolarów rocznie (np. Polska przeznaczyła wówczas 2,6 mld dolarów). Wedle ostatnich dostępnych danych OECD w 2019 r. wyniosła ona ok. 1,2 mld dolarów (z czego ponad połowa przypadła na umowy dwustronne), a największymi jej beneficjentami były państwa silnie związane z Moskwą – Kuba, Kirgistan, Korea Północna, Syria, Armenia i Tadżykistan. Wartość pomocy rozwojowej w ostatnich latach najpewniej jednak spadła. Według OECD w 2023 r. Rosja była zaangażowana w 72 projekty, podczas gdy dwa lata wcześniej – w 152. Jej wkład do UNDP wyniósł w 2019 r. ok. 16 mln dolarów, a w 2024 r. – zaledwie 0,2 mln.

Narzędzia finansowe: umarzanie długów i nowe kredyty

Wyraźne znamiona instrumentalizacji nosi proceder umarzania przez Moskwę wierzytelności zagranicznych, stanowiący gros rosyjskiej oficjalnej pomocy rozwojowej (w 2019 r. darowane długi stanowiły ponad 60% jej wartości). Większa część zobowiązań państw Globalnego Południa wobec Kremla została zaciągnięta jeszcze w czasach zimnej wojny. Na początku lat 90. XX wieku zadłużenie krajów rozwijających się wobec Rosji mogło sięgać ok. 110–120 mld dolarów.

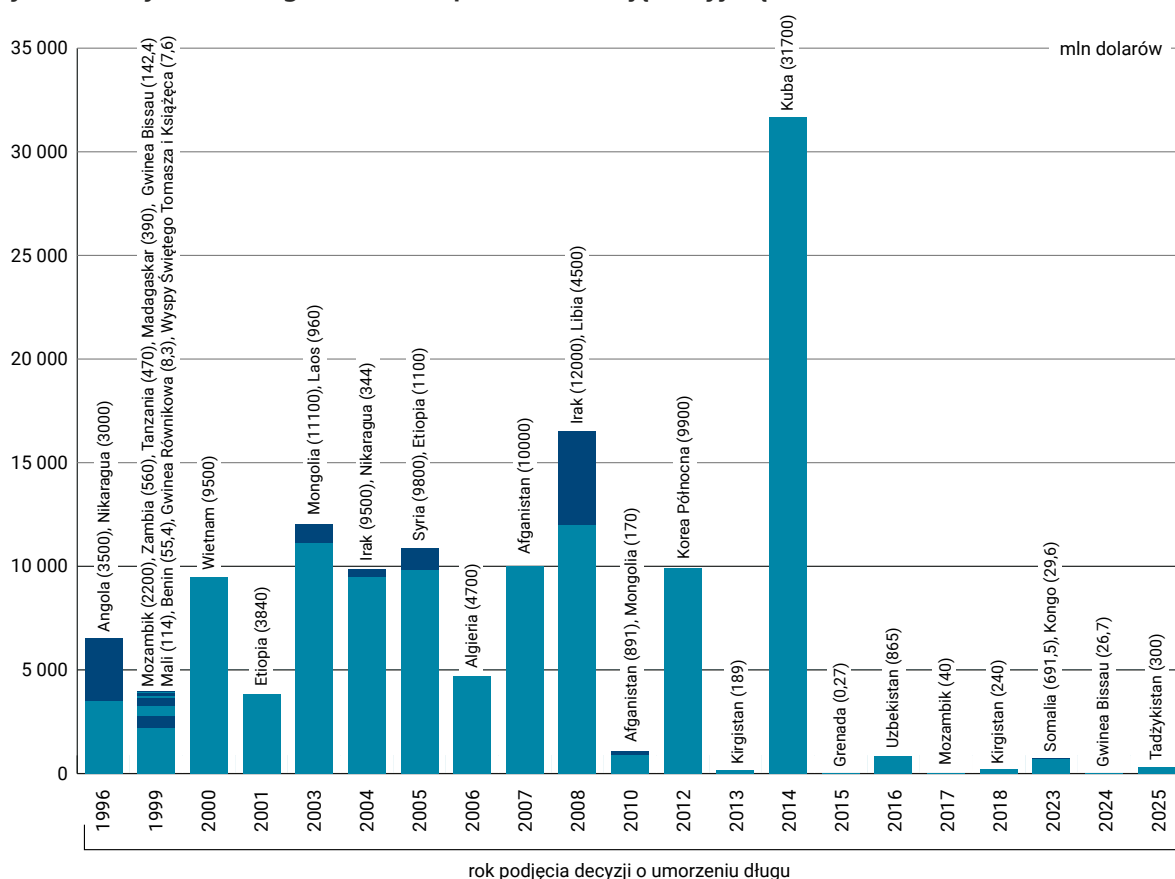
⁹ M.T. Page, P. Stronski, *How Russia's Hollow Humanitarianism Hurt Its Vaccine Diplomacy in Africa*, Carnegie Endowment for International Peace, 28.04.2022, carnegieendowment.org.

Kreml prowadzi politykę umarzania poradzieckich wierzytelności państwom uznawanym za przyjazne, mając na względzie przede wszystkim korzyści natury politycznej. Z uwagi na iluzoryczne szanse na odzyskanie należności nie wiąże się to z poważniejszym obciążeniem finansowym. W 2024 r. budżet FR miał stracić z tytułu niespłaconych kredytów międzyrządowych i odsetek od nich ok. 50 mld rubli (540 mln dolarów; przy dochodach budżetu federalnego szacowanych na ok. 37 bln rubli, tj. ok. 400 mld dolarów)¹⁰.

Umorzone wierzytelności Moskwa stara się również przekuwać na korzyści gospodarcze uzyskane od państwa dłużnika (np. zakupy broni, dostęp dla rosyjskich firm do surowców naturalnych i rynków zbytu). Algieria, w zamian za skreślenie 4,7 mld dolarów zadłużenia w 2006 r., podpisała kontrakty na dostawę rosyjskiego sprzętu wojskowego o wartości 7,5 mld dolarów. Na tych samych zasadach Libia, której w 2008 r. Kreml odpisał 4,5 mld dolarów długu, zobowiązała się do zakupu uzbrojenia za 4,6 mld dolarów.

Znacznie mniejsze uwolnione kwoty przeznaczone są na cele humanitarne. W 2014 r. Rosja i Mozambik ustaliły, że pozostała część długu – 144 mln dolarów – zostanie spożytkowana na projekty rozwojowe, a trzy lata później 40 mln z tej sumy wykorzystano na finansowanie przez WFP żywienia w mozambickich szkołach. Podobne porozumienia zawarto w latach 2011–2016 z Etiopią, Madagaskarem, Tanzanią i Zambią, brakuje jednak informacji na temat sposobu alokacji wygospodarowanych w ten sposób środków.

Wykres 2. Wybrane długi umorzone przez Federację Rosyjską w latach 1996–2025

Źródło: opracowanie własne.

¹⁰ Путин разрешил «дружественным» странам не возвращать России еще \$600 млн долгов, The Moscow Times, 29.07.2024, moscowtimes.ru.

W ostatnich latach skala i tempo redukcji zadłużenia spadły. Zgodnie z ostatnimi wypowiedziami przedstawicieli rosyjskich władz od upadku ZSRR krajom afrykańskim umorzono łącznie ok. 20 mld dolarów. Podobną kwotę przywoływano jednak już w 2012 r.¹¹

Rosja nasila natomiast akcję kredytową. W październiku 2024 r. władze FR planowały udzielić innym państwom w latach 2025–2027

” Pomoc humanitarna i rozwojowa udzielana przez Kreml może być używana jako parawan dla prowadzenia działań hybrydowych.

pożyczek w wysokości 1,6 bln rubli (ok. 20 mld dolarów). Według ostatnich dostępnych danych Banku Światowego (2022) zadłużenie 37 krajów wobec Moskwy osiągnęło ok. 29 mld dolarów – najwięcej od 1999 r. Oprócz Białorusi (której Rosja regularnie odracza terminy spłaty wierzytelności, a także subsydiuje jej sektor energetyczny) największe zobowiązania mają Bangladesz, Indie, Egipt oraz Wietnam. Nie można zatem wykluczyć, że w najbliższej przyszłości Kreml zintensyfikuje stosowanie umarzania długów jako narzędzia politycznego (m.in. Rosatom realizuje obecnie projekty jądrowe w Bangladeszu i Egipcie, finansowane z udzielonego przez FR kredytu).

Humanitaryzm ofensywny: cele i mechanizmy działania

Traktując politykę humanitarną i rozwojową jako przedłużenie polityki zagranicznej, Moskwa dąży do zabezpieczenia swoich partykularnych interesów oraz rozprzestrzeniania własnej narracji propagandowej, przede wszystkim na Globalnym Południu. Przedstawiając swoją pomoc w kontekście walki z jednobiegunowym (w domyśle – premiującym Zachód) łańcem światowym i „praktykami neokolonialnymi”, Rosja dyskredytuje zarazem zachodnie wsparcie dla krajów rozwijających się oraz utrudnia jego dystrybucję. Agresywne działania Kremla na tym polu destabilizują sytuację humanitarną i kreują poważne ryzyka w obrębie bezpieczeństwa zdrowotnego, żywnościowego etc.

Podczas wojny domowej w Syrii Moskwa, wspierająca zbrojnie reżim Baszara al-Asada, operowała na płaszczyźnie humanitarnej w oderwaniu od formatów koordynowanych przez ONZ, a wręcz rywalizowała z nimi poprzez konsekwentną obstrukcję inicjatyw pomocy transgranicznej dla części kraju niekontrolowanych przez siły rządowe¹². W 2019 r. (wraz z Pekinem) zablokowała w Radzie Bezpieczeństwa ONZ dalsze dostawy przez Jordanię i Irak, zaś w 2023 r. – przez Turcję. Z kolei w listopadzie 2024 r., powołując się na suwerenność Sudanu, zawetowała projekt rezolucji Rady wzywającej strony toczącego się tam konfliktu wewnętrznego (w pewnym momencie starć Kreml jednocześnie wspierał obydwie) do zaprzestania działań zbrojnych, ochrony obiektów cywilnych oraz zabezpieczenia dostaw pomocy humanitarnej¹³.

Pomoc humanitarna i rozwojowa udzielana przez Kreml może być używana jako parawan dla prowadzenia działań hybrydowych. W 2022 r. Rossotrudnichestwo – podległy MSZ podmiot, formalnie najbardziej zbliżony do agencji pomocy zagranicznej – wpisano na listy sankcyjne UE w związku z rolą, jaką odgrywa w inwazji na Ukrainę i okupowaniu jej terytoriów. Z kolei na początku 2025 r. władze Azerbejdżanu zdecydowały o zamknięciu podległego organizacji Domu Rosyjskiego w Baku, nieoficjalnie z powodu prowadzonej przez niego działalności szpiegowskiej.

Moskwa wykorzystuje działania pomocowe również jako narzędzia nacisku na sąsiednie kraje i kontroli nad nimi, szczególnie poprzez wspieranie parapaństw na terytoriach byłych republik ZSRR. W ten

¹¹ К. Солянская, *Подарок для Африки*, Газета.Ру, 18.10.2012, gazeta.ru.

¹² J. Robinson, *Exploring Russia's Views on Humanitarian Aid in Syria*, The Washington Institute for Near East Policy, 4.01.2023, washingtoninstitute.org.

¹³ *Russian Federation Vetoes Security Council Resolution Aimed at Strengthening Measures to Protect Civilians, Increase Humanitarian Aid Access in Sudan*, United Nations, 18.11.2024, press.un.org.

sposób nie tylko pogłębia uzależnienie separatystycznych republik, lecz także zyskuje dodatkowe możliwości politycznej perswazji wobec państw, do których te *de iure* przynależą. Tak np. w Abchazji i Osetii Południowej (których niepodległość Rosja uznaje od czasu wojny z Gruzją w 2008 r.) zrealizowała w latach 2022–2023 aż 43 ze 113 swoich projektów rozwojowych¹⁴.

Istotna z punktu widzenia Kremla jest promocja rosyjskiego i edukacji w tym języku. Moskwa realizuje te cele m.in. za pomocą bezpłatnych kursów językowych

(np. w Domach Rosyjskich), otwierania za granicą filii swoich uniwersytetów oraz finansowania stypendiów dla obcokrajowców na rosyjskich uczelniach. W 2024 r. na studia przyjechało ponad 130 tys. cudzoziemców (głównie z państw Azji Centralnej i Chin), z których 30 tys. otrzymało możliwość nieodpłatnej nauki. W Rosji lub ZSRR kształciło się 10 aktualnych światowych przywódców (m.in. prezydenci Angoli, Namibii i Ghany).

” Dla propagandowych zysków z udzielania pomocy humanitarnej strona rosyjska była w stanie wykorzystać nawet nałożone na nią przez Zachód sankcje gospodarcze.

Działania humanitarno-rozwojowe FR służą też łagodzeniu szkód wizerunkowych związanych z ekspansywną polityką zagraniczną Kremla. Pełnoskalowa inwazja na Ukrainę uderzyła w globalne bezpieczeństwo żywnościowe, a wycofanie się Moskwy z Czarnomorskiej Inicjatywy Zbożowej (umożliwiającej Kijowowi bezpieczny eksport produkcji rolnej drogą morską) dodatkowo pogorszyło sytuację i wywołało niezadowolenie wśród państw afrykańskich¹⁵. W odpowiedzi Moskwa zobowiązała się do darmowego przekazania Burkina Faso, Erytrei, Mali, Somalii, Republice Środkowoafrykańskiej i Zimbabwe po 25–50 tys. ton zboża oraz do pokrycia kosztów jego transportu.

Dla propagandowych zysków z udzielania pomocy humanitarnej strona rosyjska była w stanie wykorzystać nawet nałożone na nią przez Zachód sankcje gospodarcze. W związku z unijnymi restrykcjami w 2022 r. władze łotewskie zablokowały w porcie w Rydze ładunek ok. 200 tys. ton nawozów rolniczych z FR (w sumie w UE zatrzymano w roku rozpoczęcia inwazji ok. 260 tys. ton). Właściciel towaru, Grupa Uralchem, postanowił dostarczyć go bezpłatnie krajom Globalnego Południa pod patronatem WFP. Od marca 2023 do grudnia 2024 r. do Malawi, Kenii, Nigerii, Zimbabwe, Burkina Faso i Sri Lanki trafiło w ten sposób łącznie 190 tys. ton nawozów. Operacji towarzyszyły oprawa propagandowa¹⁶ oraz publiczne oskarżenia pod adresem Zachodu. Kreml obwiniał go o hipokryzję, rozmyślnie utrudnianie dostaw pomocy humanitarnej i szkodliwość wymierzonych w Moskwę sankcji dla krajów Globalnego Południa¹⁷, choć UE, ku niezadowoleniu Ukrainy, poluzowała ograniczenia w eksporcie rosyjskich nawozów¹⁸.

Niepowodzeniem zakończyła się natomiast rosyjska „dyplomacja szczepionkowa” podczas pandemii koronawirusa. Rosja jako pierwsza na świecie (w sierpniu 2020 r.) zarejestrowała szczepionkę przeciw COVID-19 – Sputnik V. Choć odpowiadający za jej produkcję i promocję RFPI prowadził wokół niej agresywną kampanię na pograniczu marketingu i propagandy, to z uwagi na zastrzeżenia odnośnie do transparentności testów klinicznych nie została ona zatwierdzona ani przez WHO, ani przez Europejską Agencję Leków (EMA), co podważyło renomę Sputnika V. Szczepionki nie dopuszczono do użytku

¹⁴ I.U. Klyszcz, *Russia's Self-Serving Aid Policy: Influence, Opacity, and Propaganda*, International Centre for Defence and Security, 6.03.2025, icds.ee.

¹⁵ M. Bartosiewicz, *Obopólne rozczarowanie: szczyt Rosja–Afryka*, OSW, 2.08.2023, osw.waw.pl.

¹⁶ J. Surtees, *Growing foothold: how Russia donates fertiliser to deepen African alliances*, The Guardian, 13.03.2023, theguardian.com.

¹⁷ *О безвозмездной передаче российских удобрений беднейшим странам*, MSZ FR, 22.10.2023, mid.ru.

¹⁸ J. Barigazzi, B. Brzeziński, B. Moens, S. Savage, *EU agrees to ease Russia fertilizer curbs after row, angering Ukraine*, Politico, 15.12.2022, politico.eu.

również w Chinach i RPA, a w Brazylii, po ujawnieniu kontrowersji, zezwolono na jej wykorzystanie w ograniczonym zakresie. W dodatku przy cenie 20 dolarów za dwie dawki okazała się ona wyraźnie droższa od swoich zachodnich odpowiedników.

Sputnika V dopuszczono do użytku w ponad 70 państwach (w tym, wbrew rekomendacjom EMA, na Węgrzech i Słowacji), a jego produkcję poza FR uruchomiono w 13 (umowy podpisano z 23). Moskwa znacznie przeceniła jednak swoje zdolności w zakresie produkcji i dystrybucji. Kontrakty komercyjne zawarto wprawdzie na ok. 800 mln dawek szczepionki, lecz do połowy 2022 r. dostarczono niewiele ponad 100 mln (UE przekazała w tym czasie 2,2 mld, ChRL – ponad 1 mld, USA – ponad 700 mln). W tej liczbie Rosja (która nie uczestniczyła w COVAX – międzynarodowym programie dostaw szczepionek dla krajów rozwijających się) przekazała w ramach darowizn zaledwie 1,5 mln dawek dla 19 państw (USA – 542 mln dla 117, UE – 475 mln dla 104, ChRL – 130 mln dla 95)¹⁹.

Opóźnienia w dostawach doprowadziły do napięć między RFPI a klientami, zwłaszcza w Ameryce Łacińskiej. Zerwaniem kontraktu groziła m.in. Argentyna, a z umowy wycofała się Gwatemala.

Tabela 1. Przykładowe ograniczenia w dostawach Sputnika V w połowie 2021 roku (mln dawek)

Państwo	Zamówiono	Dostarczono
Iran	60,0	2,00
Wietnam	60,0	0,001*
Meksyk	24,0	4,10
Wenezuela	20,0	0,43
Sri Lanka	13,0	0,015
Angola	12,0	0,04
Honduras	4,2	0,04
Ghana	3,4	0,02

* darowizna

Źródło: opracowanie własne.

Porażkę swojej dyplomacji szczepionkowej Kreml tłumaczył antyrosyjską propagandą i naciskami wywieranymi przez Zachód na kraje Globalnego Południa²⁰, w istocie obnażyła ona jednak faktyczne słabości polityki humanitarnej Moskwy. Doraźne działania i koncentracja na kontaktach z (nierzadko prorosyjskimi) elitami przy jednoczesnym zaniedbaniu relacji z organizacjami pozarządowymi oraz odrzuceniu kooperacji z krajami zachodnimi w formatach międzynarodowych okazały się nieskuteczne. Skandale korupcyjne wokół obrotu rosyjskimi szczepionkami w kilku państwach afrykańskich dodatkowo unaocznily nieprzejrzystość akcji humanitarnych Kremla²¹. W kwietniu br. pojawiły się z kolei medialne doniesienia, jakoby w 2022 r. szef RFPI Kirill Dmitrijew (reprezentujący Władimira Putina w kontaktach z administracją Donalda Trumpa w kwestii planów współpracy gospodarczej) miał się domagać wydłużenia o dwa miesiące daty ważności 6 mln dawek szczepionki Sputnik Light, aby móc je przekazać w ramach pomocy humanitarnej dla Afryki²².

Uwidocznione braki w sferze pomocy humanitarnej i rozwojowej Kreml rekompensuje wymierzonymi w Zachód kampaniami dezinformacyjnymi. Szczególnie niebezpieczne z punktu widzenia

¹⁹ J. Borrell, *Vaccinating the world: between promises and realities*, Europejska Służba Działań Zewnętrznych, 19.06.2022, eeas.europa.eu.

²⁰ *Vaccine Diplomacy vs Vaccine Hypocrisy*, Ambasada FR w Republice Południowej Afryki, oldrussianembassyza.mid.ru.

²¹ M.T. Page, P. Stronski, *How Russia's Hollow Humanitarianism Hurt Its Vaccine Diplomacy in Africa*, *op. cit.*

²² J. Barnes, J. Rushton, *Putin's top Ukraine negotiator plotted to send expired Covid vaccines to Africa*, The Telegraph, 27.04.2025, telegraph.co.uk, za: webarchive.org.

bezpieczeństwa zdrowotnego krajów rozwijających się są akcje obliczone na osłabienie zaufania społecznego do projektów medycznych finansowanych przez Stany Zjednoczone i państwa europejskie. Przykładowo generał Igor Kiriłłow, dowódca Wojsk Obrony Radiologicznej, Chemicznej i Biologicznej (zginął w zamachu w grudniu 2024 r.), rozpowszechniał twierdzenia, jakoby USA przeprowadzały wojskowe eksperymenty biologiczne na Globalnym Południu i rozważały sztuczne rozprzestrzenienie wirusa Ebola w Afryce Środkowej. Treści te kolportował następnie aparat propagandowy FR²³. Z kolei Inicjatywa Afrykańska za pośrednictwem blogerów z kontynentu prowadziła w mediach społecznościowych kampanię dyskredytującą brytyjskie szczepionki przeciw malarii²⁴.

Koncentracja Moskwy na rywalizacji z Zachodem nie tylko silnie sptycza jakościowo jej pomoc, lecz także może destabilizować sytuację humanitarną w krajach rozwijających się i pogłębiać już istniejące tam problemy. Dotkliwość przyszłych negatywnych skutków aktywności Rosji będzie zatem wprost proporcjonalna do intensywności jej konfrontacji z USA i państwami Starego Kontynentu.

²³ *What Has Russia's Late General Kirillov Said About West's Biological Activities in Africa?*, Sputnik Africa, 17.12.2024, en.sputniknews.africa.

²⁴ A. Blomfield, *How Russian interference threatens to derail malaria vaccines in Africa*, The Telegraph, 3.11.2024, [telegraph.co.uk](https://www.telegraph.co.uk).